

Педдагогіка

С.П. Максимюк

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет

С.П.МАКСИМЮК

ПЕДАГОГІКА

Навчальний посібник

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ

КОНДОР

2009

УДК 371(075.8)
ББК 74.00я73
М17

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів
(Лист МОНУ № 14/1812-1373)*

*Друкується за рішенням вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету*

Рецензенти:

С.В.Лісова, доктор педагогічних наук, професор;
Б.Н.Мігюров, доктор педагогічних наук, професор

Максимюк С.П.

М17 **Педагогіка** : Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2009.
- 670 с.

ISBN 966-8251-36-9

У посібнику, розробленому відповідно до нової програми з педагогіки, з урахуванням сучасних психолого-педагогічних досліджень та передового педагогічного досвіду, викладено загальні засади педагогіки, основні положення дидактики, теорію і методику виховання, історію педагогіки, основи школознавства. Посібник містить запитання для самоконтролю, завдання, використовуючи які студенти можуть працювати самостійно, готуватись до практичних занять, атестацій, заліків, іспитів, писати реферати, контрольні, курсові та дипломні роботи.

УДК 371(075.8)
ББК 74.00я73

ISBN 966 8251-36 9

© С.П.Максимюк, 2005
© Кондор, 2005

Зміст

Звернення до студентів.....	10
Частина 1 Загальні основи педагогіки. Дидактика	13
Тема 1. Стан освіти в Україні та нові нормативні документи про її організацію і реформування.....	15
1. Стан освіти в Україні.....	15
2. Глобальна освіта й українська школа.....	17
3. Система освіти в Україні та її диференціація.....	24
4. Основні принципи організації освіти в Україні.....	27
5. Закон України «Про загальну середню освіту».....	27
6. Національна доктрина розвитку освіти (витяг).....	30
7. Концепція 12-річної загальноосвітньої школи (витяг).....	32
Тема 2 . Предмет педагогіки, її становлення як науки. Методи педагогічних досліджень.....	40
1. Предмет педагогіки: визначення, стадії розвитку, історія формування як самостійної науки.....	40
2. Визначення основних понять педагогіки.....	44
3. Методологія педагогіки.....	46
4. Структура педагогічної науки, її галузі.....	46
5. Зв'язок педагогіки з іншими науками.....	47
6. Методи науково-педагогічних досліджень.....	48
7. Завдання педагогіки на сучасному етапі.....	50
Тема 3. Розвиток та формування особистості.....	51
1. Філософія і педагогіка про людину, особистість та її розвиток.....	51
2. Три умови формування особистості підростаючої людини.....	55
3. Вікові етапи розвитку особистості школяра.....	56
4. Роль діяльності, активності та спілкування в розвитку особистості.....	58
5. Самовиховання — умова ефективності розвитку особистості. Превентивне виховання.....	61
6. Перевиховання.....	64
7. Диференційований та індивідуальний підходи в навчанні й вихованні дітей.....	67
Запитання для самоконтролю.....	69
Тема 4. Предмет дидактики, її завдання і досягнення на сучасному етапі.....	71
1. Поняття про дидактику.....	71
2. Основні поняття дидактики.....	73
3. Історичний екскурс до вчень великих дидактиків.....	74
4. Зв'язок дидактики з конкретними методиками	77

5. Здобутки дидактики на сучасному етапі розвитку школи.....	78
6. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу.....	79
7. Навчання радістю пізнання.....	83
8. Завдання сучасної дидактики.....	88
Тема 5. Педагогічний процес як цілісна система.....	90
1. Методологічні основи процесу навчання (суть, структура, закони).....	90
2. Основні функції процесу навчання та шляхи їх реалізації.....	93
3. Двосторонній характер процесу навчання та його цілісність.....	95
4. Види навчання.....	100
5. Шляхи удосконалення процесу навчання.....	103
Тема 6. Закономірності та принципи навчання.....	106
1. Закони і закономірності в педагогіці.....	106
2. Загальні закономірності та їх роль у раціоналізації уроку.....	107
3. Конкретні закономірності — основа проектування уроку.....	108
4. Принципи навчання та дидактичні правила їх реалізації.....	110
Тема 7. Зміст освіти в національній школі.....	124
1. Наукові основи визначення змісту освіти та шляхи його вдосконалення відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту».....	124
2. Історія реформування змісту шкільної освіти (з 20-х років XX століття).....	128
3. Основні принципи реформування змісту сучасної шкільної освіти.....	131
4. Структура шкільного змісту освіти.....	134
5. Державні стандарти загальноосвітньої підготовки учнів.....	135
6. Характеристика навчальних планів, програм і підручників національної школи.....	140
7. Взаємозв'язок загальної, політехнічної і професійної освіти.....	143
Тема 8. Форми організації навчання.....	145
1. Класно-урочна система навчання, її суть та історія розвитку.....	145
2. Урок — основна форма організації навчально-виховного процесу.....	148
3. Позаурочні форми навчання.....	157
4. Форми організації трудової підготовки учнів у школі і профтехучилищі.....	160
5. Нетрадиційні форми навчання.....	161
Тема 9. Методи і засоби навчання.....	166
1. Поняття про методи, методичні прийоми та засоби навчання.....	166

2. Класифікації, дидактичні системи методів навчання.....	170
3. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності.....	171
4. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.....	178
5. Методи контролю і самоконтролю в навчанні.....	181
6. Засоби навчання.....	187
Тема 10. Учитель сучасної школи та його професіограма	192
1. З історії розвитку вчительської професії.....	192
2. Висловлювання видатних діячів освіти і культури про вчителя.....	196
3. Професіограма сучасного вчителя.....	200
4. Учитель як творець педагогічного процесу.....	204
5. Поради студентів-практиканту, молодому вчителю.....	210
Запитання для самоконтролю.....	212

Частина II Теорія і методика виховання.....215

Тема 1. Суть процесу виховання.....	217
1. З історії демократичного виховання.....	217
2. Особливості сучасного виховання.....	220
3. Структурні елементи процесу виховання.....	221
4. Самовиховання: історія, теорія, методика.....	224
5. Перевиховання: історія, теорія, методика.....	227
6. Виявлення результатів виховання та шляхи підвищення його ефективності.....	230
Тема 2. Система національного виховання.....	231
1. Утвердження нового педагогічного мислення.....	231
2. Українська педагогіка й національне виховання.....	234
3. Сутність національного виховання (мета, завдання, принципи, зміст).....	237
4. Оновлення змісту освіти, підвищення його виховного потенціалу.....	239
5. Українські виховні ідеали і традиції родинного, лицарського і козацького виховання.....	241
6. Природні та культурно-історичні чинники формування української душі, характеру, світогляду	244
7. Шляхи формування цілісної особистості громадянина України, реалізації Концепції національного виховання	245
8. Передовий досвід національного виховання школярів	246
Тема 3. Основні напрями діяльності класного керівника.....	250
1. З історії інституту класних керівників.....	250
2. Цільові програми діяльності класного керівника в нових умовах.....	253
3. Критерії готовності класного керівника до виховної роботи.....	259
4. Професіограма класного керівника.....	260
5. Робота класного керівника з формування учнівського колективу.....	263

6. Класний керівник — координатор виховних впливів школи, сім'ї, громадськості. Концепція «Сім'я і родинне виховання».....	270
Тема 4. Форми організації виховної роботи.....	274
1. Підходи у вихованні як педагогічні категорії.....	274
2. Зміст позаурочної та позашкільної виховної роботи.....	277
3. Масові, групові та індивідуальні форми виховної роботи.....	278
4. Основні позашкільні заклади, нові підходи до організації їхньої роботи згідно Закону України «Про позашкільну освіту».....	283
5. Дитячі і молодіжні організації та завдання школи щодо роботи з ними.....	285
6. Форми і методи соціалізуючого впливу школи та позашкільних дитячих закладів.....	288
Тема 5. Методи виховання.....	307
1. Поняття про методи, методичні прийоми, засоби виховання та їх класифікації.....	307
3. Методи організації діяльності учнів і формування досвіду позитивної поведінки.....	311
4. Методи стимулювання позитивної поведінки і вихованості учнів.....	318
5. Методи контролю вихованості учнів та аналізу виховного процесу.....	319
Тема 6. Характеристика основних напрямів виховання.....	321
1. Зміст виховної роботи.....	321
2. Розумове виховання. Формування наукового світогляду.....	322
3. Моральне виховання.....	323
4. Трудове виховання.....	328
5. Система профорієнтаційної роботи з учнями.....	329
6. Економічне виховання.....	330
7. Естетичне виховання.....	331
8. Фізичне виховання учнів.....	333
9. Шляхи реалізації змісту виховання.....	335
Тема 7. Духовно-гуманістична спрямованість виховання та її реалізація в сучасній школі.....	337
1. Духовна спрямованість виховання.....	337
2. Цілісність і національна спрямованість виховання.....	342
3. Ідея духовно-гуманістичного виховання в теорії і практиці В. О. Сухомлинського.....	344
Запитання для самоконтролю.....	349

Частина III Історія педагогіки.....351

Тема 1. Історія педагогіки як наука, Я. А. Коменський — перший творець самостійної гуманної педагогіки.....	
--	--

1. Вивчення історії і теорії педагогіки — шлях до творчості вчителя.....	353
2. Поняття історії педагогіки.....	355
3. Гуманність педагогіки як тенденція її розвитку.....	357
4. Я. А. Коменський і сучасна педагогічна наука.....	358
Тема 2. Видатні зарубіжні представники гуманної педагогіки (XVIII—XX століття).....	364
1. Гуманні погляди філософів і педагогів різних країн у XVIII—XX століттях.....	364
2. Ж.Ж.Руссо про виховання нової людини.....	369
3. Ідея розвитку особистості — велике відкриття І. Г. Песталоцці.....	371
4. Основні ідеї педагогічної творчості А. Дістервега.....	372
5. Світове значення педагогічних систем М. Монтесорі, С. Френе, Р. Штайнера.....	374
Тема 3. К. Д. Ушинський — основоположник наукової педагогіки і народної школи в Росії. Педагогічні погляди Л. М. Толстого.....	383
1. Значення творчості К. Д. Ушинського.....	383
2. Життя та діяльність К. Д. Ушинського (1824—1871).....	386
3. К. Д. Ушинський про народність освіти.....	390
4. Дидактичні поради і рекомендації К. Д. Ушинського.....	391
5. К. Д. Ушинський про моральне виховання.....	392
6. Підручники «Родное слово» і «Детский мир».....	394
7. К. Д. Ушинський про вчителя-вихователя.....	394
8. Послідовники К. Д. Ушинського. Педагогічні погляди Л.М.Толстого.....	395
Тема 4. Українська педагогічна думка та її видатні представники.....	398
1. Успіхи української системи виховання в епоху великого національного відродження в XVI—XVIII ст.....	398
3. Українська етнопедагогіка.....	401
4. Педагогічні погляди видатних представників української освіти.....	403
5. Завдання української педагогіки на сучасному етапі.....	411
Тема 5. Педагогічна діяльність і творча спадщина А. С. Макаренка.....	414
*1. Вступ. А. С. Макаренко — видатний педагог-новатор.....	415
2. Життя, педагогічна і громадська діяльність А. С. Макаренка.....	417
3. Педагогічні погляди А. С. Макаренка.....	425
4. Розвиток ідей А. С. Макаренка в теорії виховання.....	431
5. Педагогічні аспекти літературно-художньої спадщини А. С. Макаренка.....	434
Тема 6. В. О. Сухомлинський — видатний український педагог новатор.....	437
1. В. О. Сухомлинський — прекрасний педагог, добротворець.....	438
2. Ідеї В. О. Сухомлинського та їх здійснення.....	442

	3. В. О. Сухомлинський — майстер унікального експерименту.....	447
	4. В. О. Сухомлинський про розумове виховання.....	450
Тема 7.	Актуальні проблеми зарубіжної педагогіки. Освіта в Японії.....	459
	2. Стан міжнародної освіти. Шкільні реформи у високорозвинених країнах.....	462
	3. Загальноосвітня школа.....	465
	3. Освіта в Японії та її зв'язок з життям.....	469
Тема 8.	Традиції та нові цінності в системі освіти США, Канади, Великобританії та інших зарубіжних країн (80—90-і роки).....	473
	1. Усвідомлення пріоритетності освіти у США.....	473
	2. Шкільні реформи в зарубіжних країнах. Модульне навчання.....	474
	3. Зміни в освіті США за останні 15 років.....	476
	4. Освіта в Канаді.....	481
	5. Реформа шкільної освіти у Великобританії.....	482
	6. Особливості шкільних реформ у Франції, Німеччині, інших зарубіжних країнах.....	485
Тема 9.	Дванадцятирічна освіта: реалії і перспективи.....	487
	1. Упровадження дванадцятирічної освіти в Україні та Росії.....	487
	2. Структура і зміст шкільної освіти у країнах Європи.....	490
	3. Середня освіта у Сполучених Штатах Америки.....	494
	4. Оцінювання успішності учнів у зарубіжній школі.....	497
	Питання для самоконтролю.....	509

Частина IV Школознавство 513

Тема 1.	Наукові основи управління сучасною школою.....	515
	1. Суть процесу управління, його структура.....	515
	2. Принципи управління освітою і школою.....	517
	3. Органи освіти: їхні функції і структура.....	518
	4. Управління школою. Функції управління та функції керівників школи.....	519
	5. Громадське самоврядування в школі. Рада школи.....	525
	6. Організація внутрішнього контролю.....	527
Тема 2.	Методична робота з учителями.....	530
	1. Значення методичної роботи з учителями та її суть.....	530
	2. Наукові основи організації методичної роботи.....	535
	3. Організація методичної роботи на діагностичній основі.....	536
	4. Традиційні та нетрадиційні форми методичної роботи.....	537
	5. Передовий досвід використання активних форм методичної роботи на Рівненщині.....	542
Тема 3.	Передовий педагогічний досвід та система роботи з ним.....	550

1. Педагогічний досвід як єдність теорії і практики.....	551
2. Види педагогічного досвіду.....	552
3. Загальні критерії передового педагогічного досвіду.....	559
4. З історії передового педагогічного досвіду та моди на нього.....	561
5. Система роботи з передовим педагогічним досвідом.....	566
6. Управління процесом упровадження передового педагогічного досвіду, досягнень педагогічної науки.....	568
Висновки.....	570
Тема 4. Нові тенденції в розвитку теорії і практики освіти й виховання в Україні. Стратегічний менеджмент освіти України.....	571
1. Найзначніші показники кризового стану виховання молоді.....	571
2. Реформування освіти в Україні на різних рівнях.....	573
3. Зміна мети та кінцевих результатів виховання.....	574
4. Кваліметричне вимірювання ступеня гармонійності розвитку учнів.....	576
Тема 5. Інноваційні педагогічні технології на зламі тисячоліть.....	592
Вступ.....	592
1. Визначення педагогічної інновації та педагогічної технології; перелік інновацій.....	598
2. Нові технології навчання та виховання.....	602
3. Суть, передумови та етапи становлення системи розвивального навчання.....	611
4. Методи навчання: традиції і новації.....	617
5. Витяг із положення «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності».....	633
6. Список рекомендованої літератури з теми: «Інноваційні педагогічні технології на зламі тисячоліть».....	639
Питання для самоконтролю.....	641
Додатки.....	643
Література.....	661